

JAUME GUILLAMET

APORTACIÓ DE JAUME BALMES, PERE
MATA I ABDÓ TERRADAS A LA
PERIODÍSTICA CATALANA

0. Introducció

Jaume Balmes (Vic, 1810-1848), Pere Mata (Reus, 1811-1877) i Abdó Terradas (Figueres, 1812-1856) són tres personalitats destacades del periodisme de mitjans segle XIX. Essent de la mateixa edat, les seves biografies respectives presenten paral·lelismes significatius, cadascú en el seu camp polític, ideològic i professional.

En el moment de més llibertat i progrés del periodisme de l'època els anys 1840-1843, sota la regència del general Espartero i amb govern liberal progressista, Balmes, Mata i Terradas representen tres maneres d'exercici i concepció teòrica de la premsa. L'estudi de l'obra de tots tres periodistes permet establir aportacions fundacionals a la periodística catalana, tant en l'anàlisi de la seva activitat com en el de textos específics de reflexió i de teoria.

Jaume Balmes és capellà, Pere Mata és metge i Abdó Terradas té un petit patrimoni que despendrà íntegrament en la política. Mata es dedica ben aviat al periodisme polític amb el periòdic El Propagador de la Libertad (1835), Terradas publica el mateix any una novel·la antiabsolutista en castellà -La esplanada (1835)- i poc després, una comèdia antimonàrquica -Lo rey Micomicó (1837)-, que representa Figueres i els barris de Barcelona, com a mitjà d'agitació política. Ordenat capellà el mateix 1835, Balmes s'orienta cap a la filosofia i la renovació i adaptació del pensament catòlic en el context de l'Espanya liberal.

Balmes, Mata i Terradas representen els tres grans corrents ideològics i polítics del camp liberal. Malgrat la seva condició eclesiàstica i ser originari

de Vic, Balmes s'aparta de l'absolutisme i situa el pensament catòlic en el camp més moderat del liberalisme, i evita cap compromís polític evident. Mata és un dels principals dirigents del sector del partit progressista dominant a Barcelona; és diputat, serà primer secretari de les Corts i arribarà a oficial primer al Ministeri de Foment. Terradas representa l'anomenat sector exaltat dels liberals, i, tot i donar suport a la pujada dels progressistes al poder amb la regència d'Espartero, se'n distanciarà ben aviat i promourà una alternativa republicana i democràtica.

Tots tres, a més, tenen una projecció espanyola. Mata amb els càrrecs oficials esmentats, Terradas amb articles a la premsa republicana de Madrid i una ascendència sobre el moviment demòcrata, i Balmes, traslladant-hi la residència l'any 1844. Tant Balmes com Terradas, a més, moren prematurament el 1848 i el 1856, als trenta-vuit i quaranta-quatre anys cada un. Mata, en canvi, coneixerà la Revolució de 1868, serà governador civil de Madrid durant el breu regnat d'Amadeu de Savoia (1873), en una no menys breu reincorporació a la política quan ja havia reeixit com a metge eminent, i morirà el 1877, als seixanta-sis anys.

Pere Mata ja és, durant la regència d'Espartero, una figura destacada del periodisme liberal, i esdevé un dels dirigents principals del partit progressista, i també el més rellevant dels redactors del diari El Constitucional.

Autor de la línia política i informativa del principal diari de Barcelona i de Catalunya durant aquells anys, bé que sovint hagi de ser substituït per les absències degudes al càrrec de diputat, és autor d'un article titulat "Apuros del periodista" (1), que tot i l'enfocament humorístic, constitueix un retrat precís del periodisme de l'època i una reflexió professional plenament contemporània.

Abdò Terradas arriba al periodisme des de l'agitació i la propaganda, i la seva Hoja Micomicona -no documentada- és considerada per Francisco Tubino (2), en parlar dels orígens de la premsa en català. Davant del periodisme polític i informatiu establert, Terradas impulsa un periodisme republicà de combat; primer, amb els fulls que són coneguts amb el seu nom, les Hojas Terradas, després, amb el periòdic El Republicano, que mantindrà una confrontació política directa amb El Constitucional de Pere Mata, a la tardor de 1842. En els seus mateixos articles i en els dels seus deixebles, s'hi troben expressions significatives d'una escola periodística, la republicana, que haurà d'esperar fins els anys anteriors a la Revolució de 1868 per desenvolupar-se amb normalitat.

L'obra periodística de Balmes pren una direcció diferent i complementària de les de Mata i Terradas. Apartat de la política directa i de la premsa diària, el capellà filòsof funda una línia de revistes de pensament -La Civilización- (1841-1842) i La Sociedad (1843-1844), en la qual es situa també per la mateixa època Lo Verdader Català (1843)- que renova i revalorava la utilització del model tècnic tradicional de la premsa no diària. Balmes, com Terradas, deixa constància dels propòsits de la seva obra periodística en alguns textos i, com Mata, deixa també un article específic titulat "La premsa" (3), en la seva reconeguda línia apologetica, on teoritza a favor de la utilitat de la impremta i les seves publicacions, en contra dels prejudicis i opinions contràries existents entre la majoria dels catòlics de l'època.

1. Pere Mata i l'ofici de periodista

Pere Mata va exposar, a l'article titulat "*Apuros del periodista*", publicat al diari El Constitucional, de Barcelona, el 14 de gener de 1842, una reflexió meditada sobre l'ofici al qual es dedicava, i que era compatible a l'època amb la seva condició de dirigent polític. L'article va sortir en l'època que n'era redactor i diputat alhora; en les seves absències era rellevat, probablement, per altres membres del partit progressista.

"*Apuros del periodista*" no és un article teòric, sinó un article humorístic; una reflexió aguda i mordaç en la qual Mata es val de la figuració d'un periodista que va tenir l'acudit de convocar una assemblea de subscriptors per adaptar el contingut del diari als seus desitjos. El resultat de la consulta va ser absolutament negatiu, i el periodista va optar per no fer mai més cas de les crítiques sobre el seu treball i fer el diari com millor pogués. És un article humorístic, a través del qual Pere Mata fa un retrat directe del periodisme del seu temps. És un article signat "P.Mata", en una època que es poc habitual que els periodistes signin els seus articles.

"*Apuros del periodista*" és la reflexió àcida d'un periodista sobre el seu ofici, i no s'hi trasllueix en cap moment la condició política de l'autor. Allò que escriu Mata ho podria signar segurament un periodista d'un altre partit. És una època d'emergència d'una cultura professional moderna, sobre la qual no influeixen les diferències en les orientacions dels partits, malgrat la fortíssima tensió política existent. La independència és un concepte reclamat per periodistes de totes les tendències, paral·lel a les adscripcions polítiques respectives i referit a l'actitud davant del Govern. L'article consta de dues parts. La primera, a tall d'introducció, planteja les condicions de la vida periodística, tant pel que fa a la feina pròpia del periodista com a la naturalesa i les funcions dels periòdics. "La vida periodística es vida de perro" comença l'article.

La segona part és el relat dels "apuros" d'un jove periodista de nom Enrique. Només els desesperats "se echan a periodistas", diu Mata, parafrasejant una afirmació de Cervantes sobre Amèrica. Per explicar en què consisteix la "vida perra" del periòdic, l'autor contesta referint "una anècdota de un escritor público novel que por su desgracia escogió la peor de las carreras".

Abans, dedica P. Mata més de cinc-cents paraules a explicar com és de fàcil en realitat aquesta feina, malgrat l'admiració que sent no solament la gent corrent, sinó, sobretot, aquells altres que tenen l'escriure com a ofici, com els advocats davant "la inagotable fecundidad del redactor, que cada día sale con su artículo sobre diferentes asuntos, tratados todos magistralmente como consumado en la materia".

La feina del periodista no és complicada; és facilíssim diu Mata, omplir, cada dia, almenys dues columnes de redacció de collita pròpia, sobretot quan el diari fa la guerra al Govern. Amb ironia, estableix una ràpida descripció de la feina i del contingut dels periòdics, de tal manera que resulta que només una vuitena part d'aquests és obra directa dels redactors (dues columnes sobre un total de quatre pàgines a quatre columnes).

En efecte, com es pot veure amb l'anàlisi hemerogràfica, i també ho confessa Mata, els periòdics de la primera meitat del segle XIX es componen, principalment, de retalls d'altres periòdics, d'escrits diversos enviats a la redacció i, en tercer lloc, de textos fets pels redactors.

L'estisora, "redactor consumado i fidelísimo", permet retallar de molts llocs i copiar d'altres periòdics, fins que el regent de tant en tant ha de treure totes les sobres en un número.

Es reben molts comunicats de tota mena i, fent diaris com els anglesos, diu, encara sobraria cada dia material per dos números més. A Barcelona hi ha "un gran furor" de comunicats; tants en publica El Constitucional en un dia, com tots els diaris de Madrid i París en una setmana. I encara els sobrants es publiquen en fulls solts. I el públic, "no lee jamás ni comunicados ni hojas sueltas", afegeix Mata: "Aviso a los interesados".

Plouen, a més, sobre l'escriptori -sovint "una mesa de pino sin más pintura que las manotadas de tinta de los cajistas y prensistas" - una infinitat d'assumptes, la major part dels quals són actes de govern que demanen "al escritor público de la oposición que les conjure por el diablo que en ella (l'oposició, en comparació amb les esperitades) se ha metido".

La tasca del redactor (un per diari; com a màxim, dos) consisteix així en sobre qualsevol tema, "improvisar sus ocho o diez cuartillas de una sola cara y a medida que las escribe se las van repartiendo los cajistas". P. Mata ironitza sobre les <horrendas y horripilantes faltas de imprenta>, degudes, tant a la premsa pròpia del treball periodístic, com a la manca de coneixements gramaticals dels caixistes.

Pel caràcter efímer del diari, "todo buen periodista no solo no pule sus escritos, si no que ni aún se para en la majadería de la puntuación". Al cap i a la fi, escriu el més destacat dels redactors d'El Constitucional, "un periódico es como una mosca efímera; sólo ha de vivir un día."

L'article de Pere Mata és probablement una de les primeres reflexions escrites sobre el treball periodístic des d'una perspectiva estrictament professional. No hi treu pas valor el seu caràcter humorístic; ben al contrari, li serveix la possibilitat de fer una crítica indirecta però mordaç, tant dels vicis i de les rutines del que ja comença a ser un gremi identificat, com dels interessos, de la incomprensió i de l'egoisme de les autoritats, del públic i dels subscriptors.

Si la feina del periodista és tan fàcil -si el periodista la pren com a tan fàcil, doncs-, en què consisteix "la vida perra del periódico"? P. Mata explica l'anècdota d'un jove periodista, Enrique, al qual atribueix les virtuts que considera pròpies de l'ofici.

"Su pluma no era de las peor cortadas y sus conocimientos lo suficientemente vastos y profundos para redactar su periódico político, literario y mercantil".

«A estas dotes no comunes añadía mucha templanza en su modo de escribir y mucho decoro en las polémicas que con sus colegas sostenía».

"Sin más sujeción que a la Ley, ni más pauta que su conciencia, iba el infeliz ocupándose en los asuntos que se presentaban y así logró adquirir buena porción de suscriptores."

El jove periodista no para de tenir problemes amb les autoritats de tota mena (militars, polítiques, populars). Sempre que algú troba al periòdic alguna actitud, notícia, article o comunicat contrari als seus interessos, el redactor sofreix la retirada d'informació, represàlies diverses, desafiaments, revenges i publicació de fulls solts. "El infeliz no daba un paso que no levantase una turba de enemigos (...). El inexperto escritor, que sabía navegar viento en popa, sufrió sin embargo a los cuatro meses tantas y tamañas decepciones que ya renegaba de la vida perra del periodista".

La celebració d'una assemblea de subscriptors havia de ser la seva solució. "Propongámoles que digan francamente de que quieren que me ocupe para estar contentos. ¡Idea sublime! Es la felicidad del periódico".

Mata descriu una assemblea vibrant i tumultuosa. Convocada d'un dia per l'altre, hauria reunit sis-cents subscriptors, la pràctica majoria dels que es poden calcular en un periòdic de l'època. Presidida pels empresaris (sic), dos dels quals fan de president i de secretari de la reunió, el redactor ocupa la tribuna, des de la qual han d'exposar el propòsit de poder acallar les reclamacions i acollir les propostes que es facin per millorar el periòdic.

Hi ha reclamacions i suggeriments de tota mena. Entre les econòmiques, primer, es discuteix el preu de la subscripció i el contingut del diari, amb un resultat, a l'hora de la votació, que omple de contrarietat els empresaris: rebaixar la subscripció de dotze rals el mes a vuit, però mantenint el format del diari. Encara hi ha qui proposa fer dues edicions diàries pel mateix preu.

La discussió es complica amb opinions contraposades sobre si hi ha d'haver, o no, article de fons o si n'hi ha d'haver més; i el mateix sobre el fulletó, la crònica estrangera, la crònica interior, les notícies nacionals, els partes oficials, els comunicats, la borsa, els preus, els avisos i anuncis amb figuretes, l'entrada i sortida de vaixells, els prospectes de llibres, el teatre i el dret dels subscriptors a inserir-hi anuncis de franc. Acaba fent broma, fins i tot, amb els noms de l'editor responsable i de l'impressor que figuren al final de tots els periòdics.

Al final d'una sessió llarga, eterna, esquitxada d'aplaudiments i de crits, el redactor, avorrit i fatigat, s'escorre i se'n va. El president també. El secretari acomiada el públic i assegura que l'empresa "sabrà ser intérprete fiel de sus deseos".

"Los empresarios se levantaron confusos y arrepentidos de haber dado oídos al redactor". "Este por su parte se arrepintió también de haber consultado a la masa suscriptora, y resolvió en lo sucesivo escribir como mejor le pareciese, revistiéndose de la imperturbable calma de los toreros para reírse de cuantas cosas necias le fuesen dirigidas."

El bon periodista de fa un segle i mig, ni més ni menys, decideix corre el risc d'equivocar-se i d'haver d'afrontar la incomprensió d'un públic que encara no ha assumit la funció social de la premsa moderna en plena formació. Pere Mata, metge, polític i periodista, formula en el seu article humorístic sobre els maldecaps de l'ofici una visió precisa i avançada de l'exercici del periodisme que avui pren les característiques d'un clàssic.

2. Abdò Terradas i el periodisme d'agitació

Mentre la premsa liberal dominant, tant moderada com progressista, produeix una cultura professional com la que expressa l'article de Pere Mata, l'incipient moviment republicà i demòcrata encapçalat per Abdò Terradas dona origen a un periodisme d'agitació revolucionària. Tot i que la llibertat d'impremta sota la regència d'Espartero és una de les més absolutes de tot el segle, els periòdics d'origen popular ensopeguen amb les garanties econòmiques exigides per a l'accés a l'edició.

La primera aportació periodística d'Abdò Terradas consisteix a aprofitar el camp no reglamentat dels fulls volanders per a la publicació d'un periòdic camuflat i sense nom, conegut primer per les Hojas Republicanas i més tard per les Hojas Terradas, de les quals recull les subscripcions El Republicano, quan l'octubre de 1842 pot aparèixer com a periòdic legal.

L'aparició dels fulls republicans és datada per J. Carrera Pujal (4) el febrer de 1841, i en tot cas, l'agost d'aquell any ja són ben coneguts (5). Es podria atribuir, potser, a l'exemple de Terradas l'ús d'aquesta fórmula supletòria, a la primavera del mateix any, pels anònims promotors del full humorístic Lo Pare Arcàngel (1841), considerat com la primera publicació periodística en llengua catalana. L'any 1842, l'activista conservador Narcís Milà de la Roca es va servir de la tapadora legal dels fulls volanders per llançar el periòdic antigovernamental El Papagayo (1842), en ple auge dels fulls volanders a Madrid.

La teoria periodística de Terradas és netament política. No seria cap novetat, potser, al cap d'un quart de segle de rica i accidentada tradició de la premsa liberal, si no fos pel canvi substancial que porta la doctrina política de Terradas. El partit republicà proposa una solució radical del problema pendent de la monarquia -amb una segona i conflictiva regència per la minoritat d'Isabel II, tot just acabada la Primera Guerra Carlina-, com a única via cap a la democràcia. El sistema liberal s'instal·lava sobre un sistema electoral de tipus censatari, que restringia el dret de vot a menys del 5% de la població. El Constitucional de Pere Mata seria un ferm adversari de la democràcia en les seves polèmiques amb El Republicano.

Així, la premsa republicana concep la llibertat d'impremta com a llibertat d'expressió ideològica, "tan lata que pueda escribirse sobre todas las materias y expresarse todas las opiniones y que hasta el más pobre pueda publicar sus pensamientos"; de manera que és defensada com una de les condicions indispensables "para que el pueblo tenga intervención suficiente en los negocios públicos"(6).

El periodisme propagandístic republicà és justificat pel mateix Terradas, quan a El Huracan, de Madrid, a l'inici del que aquest diari republicà presenta com a "brillante artículo de nuestro amigo político," (7), explica la seva posició d'articulista en el sentit que "jamás me ha impulsado a echar a volar mis escritos y mi nombre el vano deseo de adquirir celebridad, sino la convicción de que mis doctrinas tenían la sanción de un número considerable de ciudadanos y su propagación podía ser útil a la causa del pueblo en general".

El periodisme polític republicà fundat per Terradas és des de l'inici un

periodisme d'agitació, precursor del periodisme revolucionari del final de segle més que continuador de la premsa liberal anterior. Els fulls i els periòdics són l'instrument d'una estratègia insurreccional, d'un aixecament general que no segueix cap general ni cap causa anterior, sinó la proposta d'una revolució democràtica, basada en la tradició de les juntes liberals i en una vaga idea federal.

El moment màxim d'aquest periodisme d'agitació -que es serveix de poemes i dibuixos, i que divulga cançons revolucionàries i programàtiques com La campana, escrita pel mateix Terradas i musicada per Josep Anselm Clavé- és la publicació, a partir del 31 d'octubre de 1842, a la primera pàgina d'El Republicano, del "Plan de Revolución", redactat per Terradas des de Perpinyà.

La naixent escola periodística republicana -en la qual Terradas tindrà com a deixebles principals Francesc de Paula Cuello, que el succeeix en l'edició dels fulls i d'El Republicano, i Narcís Monturiol, creador, durant el decenni moderat, periòdics com La Madre de Família (1846), La Fraternidad (1847) i El Padre de Família (1849)- es caracteritza també pel seu caràcter de formació política i de divulgació doctrinal per al públic popular, una gran part del qual, analfabet, es beneficiava també de les escoles nocturnes promogudes pel jove partit.

3. El periodisme catòlic de Jaume Balmes

Jaume Balmes es valgué del periodisme en la seva activitat com a capellà i com a pensador catòlic, de la mateixa manera que Mata i Terradas ho van fer en les seves activitats polítiques. Als trenta anys, cinc després d'haver estat ordenat capellà a Vic, col.labora a Barcelona a les pàgines de La Religión (1837-1840), revista editada per Joaquim Roca i Cornet, que es fusionarà en la nova publicació La Civilización (1841-1843), impulsada per ell mateix i dos col.laboradors més, abans de llançar La Sociedad (1843-1844), revista de la qual seria l'únic redactor.

Abocat a tractar tota mena de temes des d'una orientació catòlica i moderadament liberal, Balmes parla també de la premsa mateixa i de la seva funció en un llarg article a La Sociedad, el 1843. Abans, però, al Prospecto (8) de presentació de La Civilización, el capellà filòsof avança la seva visió sobre el sorgiment històric de la premsa i de les modalitats que ha d'anar desenvolupant.

En aquest primer text, Balmes veu la premsa com el producte del "pensamiento de Guttenberg como un destello luminoso en un horizonte de tinieblas", ocupat, primer, a recollir en obres voluminoses tot el saber de les generacions passades i, després, a donar sortida a una àmplia producció d'obres de controvèrsia, de crítiques i de tota mena de continguts. I "la premsa seguía con rápida carrera" l'extensió, la varietat i el moviment de l'esperit humà: "Así corriendo, variando, transformándose, adelgazándose, se acercaba veloz al punto desde el cual debía dominar el universo: hablamos de las publicaciones periódicas".

El Balmes de La Civilización, en un llarg article signat també pels seus companys Joaquim Roca i Cornet i Josep Ferrer i Subirana, planteja dues

menes de premsa: la diària, "intérprete de las necesidades cotidianas, que ha de seguir a la sociedad en todos sus pormenores" i una altra, "que se apartaría por necesidad de su instituto si apareciese cada día".

La primera, "marcha corriendo al compás de los sucesos que se agolpan y se empujan, y ora combate en la arena política como gladiador fogoso, ora transmite las novedades como veloz correo, ora circula afanosa en medio de las ocurrencias comunes recogiendo datos y noticias como corredor diligente". Aquesta premsa, la diària, no és la més apropiada "para el seguro establecimiento y completo desarrollo de aquellas doctrinas que más afectan los intereses de la humanidad", i en ella "hay el gravísimo riesgo de que la pureza de la verdad no quede un tanto empañada con el polvo del estadio".

La segona és la necessària premsa "consagrada a la discusión de las grandes cuestiones, al sostén y defensa de las grandes doctrinas, y a conservar aquellas bellezas que no se marchitan al nacer". Aquesta premsa ocupa, segons Balmes, "una posición más tranquila, vive en atmósfera más despejada y serena, es una atalaya colocada en altura a donde no llega el torbellino de las pasiones, ni el furor y griterío de los partidos, allí se mantiene con dignidad y calma velando por los intereses y el provenir de la civilización". El capellà, filòsof i periodista valora igualment útils i beneficioses a la humanitat l'una premsa i l'altra, "en ambas puede alcanzarse gloria y prez".

En presentar la seva nova publicació, Jaume Balmes aclareix que no serà un miscel·lània com altres -"los trabajos se achican, y se mutilan, cuando se los quiere sujetar a unidad violenta, pero también se desvirtúan y se disipan cuando carecen de concierto"- i que els terminis d'aparició no seran "ni tan frecuentes que hagan perder al periódico su marcha sosegada y tranquila, ni tampoco tan distantes que cortando el hilo de los trabajos, amengüen el interés y acarreen la distracción y el olvido".

Aquesta mena de publicacions, diu l'article, són les que comencen a arrelar a tots els països civilitzats: "publicaciones que, lejos de mirarse como un retroceso de la prensa periódica a las formas que tuvo en su infancia, deben más bien ser consideradas como el fruto de la saludable convicción de que el espíritu humano, después de tantas causas como concurren a distraerle y disiparle, necesita puntos de descanso, donde pueda nutrirse con alimentos jugosos, y concentrar y aumentar sus fuerzas para proseguir con más aliento su inmensa carrera".

Per Balmes, "necesario es entrar de lleno en esa clase de publicaciones, si queremos que se aclimate entre nosotros un movimiento intelectual, legítimo y saludable".

La posició creixent de Balmes -que apareix en primer lloc signant l'article, per davant del director de La Religión, Joaquim Roca i Cornet, i de Josep Ferrer i Subirana, no pas per ordre alfabètic- es confirma amb la publicació posterior de La Sociedad. No és menys significativa l'evolució de les capçaleres: La Religión, La Civilización, La Sociedad. Entrada la primavera de 1843, Balmes ja havia publicat diversos llibres i havia tornat feia alguns mesos d'una llarga estada de més de mig any a París i Londres. Ell és l'únic redactor de la nova "revista religiosa, filosòfica, política y literaria", mensual, i publica en el cinquè número un llarg article sobre "La prensa".

El mes d'abril, en el número 2, en un article sobre la situació política

espanyola (9), ja havia considerat la llibertat de premsa com un dels aspectes positius heretats dels anys de la revolució liberal i havia remarcat que la premsa personifica en forma de llibertat positiva "la facultad de desahogarse en quejas e invectivas, de palabra o por escrito". A l'article del mes de juliol formula Balmes las bases d'una teoria catòlica de la premsa i de l'opinió pública.

"La prensa " (10) és un article molt llarg, que ocupa diverses pàgines de la revista La Sociedad, de la que Balmes era l'únic autor. Són gairebé sis mil paraules, és a dir, sis vegades l'extensió que contemporàniament es considerava màxima d'un text periodístic informatiu, gairebé dues vegades un article actual de col.laboració periodística.

"La prensa comenzó dando a luz la Biblia, y ha descendido hasta el lenguaje de las verduleras; como la música, la poesía, la pintura nacieron en los templos y han bajado hasta los burdeles y tabernas".

És un començament fort, modern en la seva concepció de l'atracció inicial de l'interès del lector, i deixa clar el seu propòsit: defensar la premsa davant d'un públic reticent. El primer paràgraf sembla un veritable lead, que condensa tot el missatge que es proposa desenvolupar. Continua dient:

"Pero de la propia suerte que los poetas ramplones no desacreditan a Homero, Virgilio y Tasso, que las sonatas de un mal instrumento nada quitan a los acentos de Rossini y de Mozart, y los prodigios de Miguel Angelo y de Rafael, nada pierden de su mérito sublime por existir mamarrachos en patios y esquinas; tampoco debe caer en desprecio la prensa porque algunos la hayan desacreditado por sus desmanes y excesos. El abuso y el uso son cosas que no deben confundirse jamás; si para destruir aquel se debiera prohibir éste, apenas existiera nada sobre la tierra."

La defensa inicial de la premsa davant de les opinions contràries derivades dels seus abusos es basa en el seu caràcter de mer instrument de la voluntat de l'home, en un criteri que podríem definir com de neutralitat tècnica.

Hi afegeix en el paràgraf següent -llargs paràgrafs de més de cent cinquanta paraules-, un criteri de naturalitat:

"Si bien se observa, la prensa no es más que una manera de hablar: es una especie de lengua que sólo se diferencia de la común, en que suena más alto, se hace oír con más rapidez y universalidad, y deja consignado e indeleble para mucho tiempo, todo lo que dice (...). La imprenta es a la escritura lo que son el dibujo al arte del daguerrotipo y todos los demás que tienen por objeto trasladar de un golpe a un lienzo, al papel u otra tabla cualquiera, lo que la mano del dibujante no podría hacer, sino con mucha lentitud, y procediendo por partes". La premsa, diu una mica més tard en el seu intent de desmitificació, "es un hecho como los demás que existen en el mundo".

Balmes comprèn amb ambigüitat calculada, dins la paraula premsa, tant els llibres com les publicacions periòdiques. Enfocant directament els prejudicis catòlics i conservadors sobre aquesta "lepra de las sociedades modernas" i aquest "elemento disolvente" -les cometes són seves-, invoca la doctrina del papa Lleó X en el Concili Laterà, que, davant les queixes i els greuges per "los males acarreados por laprensa ya en aquella sazón, tributaba no obstante los mayores elogios al sublime descubrimiento, mirándolo como un favor particular del cielo".

Recolzant-se en cites papals i en la descripció de la producció de llibres i publicacions religioses de tota mena, Balmes insisteix a fer veure els beneficis que l'Església catòlica i la religió han obtingut de la utilització de la premsa, amb la qual "la ciencia religiosa se ha levantado a un punto a que de otra manera le fuera difícil llegar", que ha estat per tant, "un beneficio inestimable en manos de la Providencia".

Per reforçar la seva argumentació i per infondre confiança a l'opinió catòlica, Balmes desqualifica a aquells adversaris de la religió que menystenen els seus seguidors, i que, "imaginándose que los católicos viven en estrechísima esfera donde no se respira otro aire que el de los seminarios conciliares o de los claustros, paréceles inconcebible que haya todavía hombres "ilustrados" que sostengan o "aparenten" sostener doctrinas que caducaron para no rejuvenecer jamás".

Continua:

"A los ojos de estos hombres, verdaderamente preocupados por la impiedad, y dignos de lástima por su ceguera, la imprenta fue la muerte de la Religión Católica, y es en la actualidad y será en adelante la más segura garantía de que no puede resucitar."

Balmes respon amb fermesa:

"Lejos de participar de semejantes temores, abrigamos la firme convicción de que la misma imprenta será uno de los medios de que Dios se servirá para hacer triunfar la religión verdadera, haciéndola reconquistar el terreno perdido."

I afegeix després una afirmació de confiança en el progrés:

"No, no nos asusta ese prodigioso movimiento que en las sociedades modernas se despliega, y que se hace sentir particularmente en las producciones de la prensa; no nos asusta el ver sustituido a la fuerza del hombre el vapor dando impulso al admirable mecanismo que con rapidez instantánea lanza y fija sobre el papel las concepciones del humano entendimiento, multiplicándolas en escasísimo tiempo de una manera asombrosa."

I retreu al seu públic que "es digno de espíritus católicos el asustarse a la vista de semejante movimiento".

Els catòlics no han d'espantar-se davant la força extraordinària que prenen les idees difoses per la impremta. "Así tienen las sociedades modernas un nuevo poder que se combina con los demás y que obra más o menos a las claras, pero siempre con grande eficacia", escriu amb una anticipació embrionària del concepte de la premsa com a quart poder.

Jaume Balmes no es mostra contrari a la censura, "de que no deba trabajarse por medios legítimos en atajar los excesos de la prensa" però demostra la seva inutilitat en molts casos. Sovint la prohibició és allò que afavoreix la més gran difusió de certes obres. La Revolució Francesa de 1789 va proclamar la llibertat de premsa, diu, "pero los miembros de la asamblea constituyente no habían por cierto necesitado esta libertad para adquirir aquel caudal de ideas subversivas con las cuales destruyeron un trono, derribaron todas las instituciones antiguas e inauguraron la nueva época que nosotros estamos presenciando".

El mateix diu del darrer terç del segle XVIII espanyol o de l' "ominosa década", recent.

L'opinió pública apareix així, en l'article, no com l'opinió d'uns pocs que la suplanten en èpoques de revolucions: "Entendemos por opinión pública la de la mayoría de los hombres juiciosos; y que además sean inteligentes en la materia sobre la que se deba formarla".

"Con la imprenta, al par que se han facilitado medios de fingir la existencia de esta opinión, también se le han proporcionado conductos para mostrarse tal cual és, de manera que alcancen a encontrarla los hombres que la buscan con sinceridad y buena fe."

Jaume Balmes enfila la recta final de l'article reprenent l'argumentació inicial sobre la importància de la impremta, que fins i tot allà i quan no hagi disposat de llibertat "ha dado mayor impulso y desarrollo a la intervención popular que las formas políticas más liberales". La impremta, afegeix, "no es propiamente una institución política", "es una conquista de la industria, un arte de elaboración de unos productos que siempre encontrarán salida; y por tanto es un hecho social que los hombres pueden modificar pero no destruir".

"Los excesos de la prensa no deben exasperarnos hasta el punto de hacernos mirar con aversión el descubrimiento en sí mismo", insisteix. "¿Cómo será dable reprimir este abuso?", es pregunta. I la resposta és realista: "Problema difícil, complicadísimo, que figura entre tantos y tantos como abruma a las sociedades modernas, y que no es ciertamente de los de menor importancia".

Jaume Balmes practica amb l'exemple la utilització pels catòlics de la premsa com a mitjà de difusió d'idees i doctrines, però avança sobretot la seva concepció com a mitjà de comunicació i d'influència en la societat. En una època de forta intensitat i fins i tot turbulència política, poc propícia a una presència directa dels catòlics en la premsa diària, Balmes renova els usos tradicionals de la premsa no diària i publica revistes d'aparició quinzenal on es practica un periodisme catòlic clarament modern, tant per la varietat de temes que afronta el seu principal o únic redactor com pel to moderat i analític i l'estil fluid i periodístic amb que ho són.

4. Cloenda

La formació de la premsa moderna (11) a Barcelona té en Jaume Balmes, Pere Mata i Abdò Terradas tres figures destacades, que representen tres característiques fonamentals d'aquest període clau de 1840-1843: la consolidació de la premsa liberal amb formulació fundacional de la cultura periodística catalana, que s'expressa en l'article de Pere Mata; la novetat d'una premsa popular d'agitació revolucionària, creada pel republicà Abdò Terradas, i la renovació de la premsa cultural i no diària, de la mà de Jaume Balmes, amb la seva teoria catòlica liberal de la premsa i la impremta.

NOTES

1. **MATA, P.** "Apuros del periodista". Dins El Constitucional. Barcelona, 14 de gener de 1842.
2. **TUBINO, Francisco.** "Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia". Madrid, 1880.
3. **BALMES, Jaime.** "La prensa". Dins La Sociedad, número 5. Barcelona, Juliol de 1843.
4. **CARRERA PUJAL, Jaime.** "Historia política de Cataluña en el siglo XIX". Bosch. Barcelona 1957.
5. El Nacional, 2 de setembre de 1840.
6. Hoja volante. Barcelona, 26 de juny de 1842.
7. El Huracán. Madrid, 5 de maig de 1843.
8. La Civilización. Prospecto. Barcelona, 1841.
9. **BALMES, J.** "Más sobre la situación política en España". Dins La Sociedad, número 2. Barcelona, abril de 1843.
10. Íd., número 3.
11. **GUILLET, Jaume.** "La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista (1840-1843)". Centre d'Investigació de la Comunicació de la Generalitat. Barcelona, 1992 (en premsa).